

Годишњак Центра за црквене студије

Година **IV**

Број **4**

Центар за црквене студије
Ниш, 2007.

ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ / CHURCH STUDIES

ISSN 1820-2446

Издавач

Центар за црквене студије, Ниш

Редакција

Др Ангелики Деликари (Солун), **др Вера Георгиева** (Скопље),
др Иван Христов (Пловдив), **др Ростислав Станков** (Софија),
dr Aleksandar Naumov (Венеција), dr Olga Loseva (Москва),
др Бранислав Тодић (Београд), **др Борис Брајовић** (Никшић),
др Предраг Матејић (Колумбус), **др Слађана Ристић-Горгиев** (Ниш),
др Ксенија Кончаревић (Београд), **др Владимир Цветковић** (Ниш), секретар

Уредник

Др Драгиша Бојовић (Ниш)

Рецензент

Др Марија Јовчева (Софија)

Адреса

*Центар за црквене студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20
Србија
телефон: 063 847 84 99
e-mail: bodra@ptt.yu
www.crkvenestudije.org.yu
жиро-рачун: 160-19684-97*

*Графичко решење назива часописа
Светозар Пајић Дијак*

*Илустрација на корици
Застава у дечанском Четворојеванђељу
(последња четвртина XIV века, бр. 6)*

*Универзална децимална класификација
Снежана Бојовић*

*Штампа
ПУНТА, Ниш*

*Тираж
200 примерака*

Радови се рецензирају.

Ружица Бајић
Наташа Вуловић

Институт за српски језик САНУ, Београд - Србија

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК У СИСТЕМУ ОБРАЗОВАЊА У СРБИЈИ

Апстракт: У раду се говори о црквенословенском језику у Србији, његовом појављивању, а затим и учењу и уопште присуству овог језика у школама у Србији кроз историју, како основним и средњим, тако и у богословијама и на Богословском факултету.

Кључне речи: црквенословенски језик, учење црквенословенског језика, наставни план и програм, школа, Србија.

Почеци црквенословенског језика у Србији

О црквенословенском језику у српским школама можемо говорити тек од прве трећине XVIII века, када је београдски митрополит Мојсије Петровић, борећи се против јаке римске пропаганде, тражио помоћ од руског цара Петра Великог и када је та помоћ и стигла, у виду књига и учитеља Максима Суворова. Одмах након доласка овог учитеља, отворена је прва рускословенска основна школа, у Сремским Карловцима, 1. октобра 1726. године. Тиме је ударен темељ *рускословенским* школама у српском народу [опширније в. Грујић, 1908: 30-45]. Пошто је пре тога у школама био у употреби српскословенски језик, главни задатак нове школе новог учитеља из Русије био је да се потисне овај стари језик и уведе нови. О томе сведоче и касније донета дисциплинска правила за учитеље и ученике из 1734. године, у којима се наставницима наређује да ученике поучавају "чистом и правом језику словенском" [в. Ђорђевић, 1950: 32]. Школе нису радиле ни по каквом плану и програму. Настава се углавном састојала, након савладавања гласова из буквара у првом разреду, из читања *Часловца* и, касније, *Псалтира* (тзв. класе ученика - буквараца, часловаца и псалтираца). Сама књига је, дакле, наставни програм. Будући да су ове књиге у то време биле на црквенословенском језику, можемо рећи да се уопште настава одвијала на овом језику. Пошто се ради о руској редакцији црквенословенског језика, такође, можемо се сложити са академиком П. Пипером, који тврди да се руски језик појавио у нашим школама још 1726. године, а не тек 1849, како се обично сматра [в. Пипер, 2006: 17-23].

Свакако, у то време ово није говорни језик, јер се на часовима само читало и од ученика се тражило само читање. Чак се ни наука вере није предавала у оваквим школама као посебан предмет (као што ће то бити касније случај и као што би се могло претпоставити, будући да су све ове школе углавном биле или при самим манастирима и парохијама или, у сваком случају, под покровитељством и у организацији Цркве, а ученици су углавном били будући свештенослужитељи), него такође уз читање. Учители су предузимали обуку у вери на тај начин што су тражили

буквално меморисање десет Божјих заповести, Оченаша, молитава Богородици, Символа Вере и девет јеванђелских блаженстава, као саставних делова школскога буквара [в. Грујић, 1908: 90]. Тако се евентуално могло стећи неко пасивно знање, и то не црквенословенског језика, већ само неких (напамет научених) молитава на овом језику.

Истина, било је покушаја Максима Суворова да предаје старијим ученицима и граматику црквенословенског језика (тзв. класа граматичара – деклиниста и синтаксиста), али су то углавном били неуспели покушаји кратког века, будући да се такав рад сматрао претерано теоретским за тадашње потребе. На основу постојања ових ученика које је Максим Суворов био почео да учи граматици црквенословенског језика почетком јануара 1728. године, Грујић закључује: *на Богојављење 1728. г., ударен би код нас први основ средњим школама* [1908: 105]. Ипак, као што ћемо видети, о средњим школама у Србији може се говорити тек од тридесетих година XIX века.

Школе Максима Суворова, Емануила Козачинског, који је дошао нешто касније из Русије, као и њихових ученика – деловале су само у северним крајевима у којима су живели Срби, око и изнад Дунава, тако да се и из тог разлога не може говорити о организованом српском школству, које обухвата све српске територије, али је чињеница да у овим школама започиње учење црквенословенског језика.

О развоју и успону просвете код Срба може се говорити тек након ослобођења Србије од турског ропства, до чега је дошло после Првог српског устанка (1804. године). Тада је држава почела да се ангажује на стварању и доношењу наставних планова.

Црквенословенски језик у основним школама

Садржај рада у основним школама, тзв. малим школама, први пут је одређен актом Попечитељства просвешченија од 11. септембра 1811. године. По томе акту мала школа је трајала три године. Овим актом није се много променила настава из XVIII века. И даље су се користили буквар, часловац и псалтир "с катихизма поученијем и пјенијем" и рачуница. По овоме програму радило се све до 1830. године, када су наставном програму додати грчки и немачки језик за старије ученике [опширније в. Ђорђевић, 1950: 35]. Дакле, настава се и у овом периоду углавном заснивала и одвијала на црквенословенском језику, тј. на читању књига на овом језику. Предлогом наставног програма из 1832. године уводи се у најстарију класу учење граматике црквенословенског језика [Ђорђевић, 1950: 36]. Тек 1844. године, 23. септембра, кнез Александар Карађорђевић "со согласијем Совјета" доноси закон *Устројеније јавног училишног наставленија*, у којем су наведена следећа училишта у Србији: а) основна, б) послено-трговачка, в) гимназијална, г) Лицеум или Велика школа [Љушић, 1988: 209]. Овом закону претходио је први општи наставни програм за све основне школе у Србији, који је издало Попечитељство просвешченија 11. августа 1838. године. Нови програм захтевао је, између осталог и изучавање српске граматике [в. Ђорђевић, 1950: 36]. Од тог периода у прва три разреда ученици се подучавају познавању "слова грађанских и црквених", срицању, касније читању српском и словенском [в. Милићевић, 1868: 17]. Ово је крај периода читања искључиво на црквенословенском језику у основним школама.

Нешто касније, расписом од 15. августа 1863. године и часловац и псалтир су искључени из наставног програма, а у прву и другу читанку за ниже разреде унети су делови из Светог писма и црквених књига, што се од тада називало "словенска

читанка за основне школе" [в. Милићевић 1868: 24]. Новим наставним планом за основне школе, донетим 1871. године под називом *Распоред предмета за мушке и женске основне школе и упутство како ће се предавати*, није се много удаљило од претходног програма. Једина новина значајна за црквенословенски језик било је учење у трећем и четвртном разреду *апостола* и *шестопсалмија*, и то само за мушку децу. (Основне женске школе датирају од 1846. године Наставним програмом за ове школе из 1865. године било је предвиђено читање српског и црквенословенског језика [в. Милићевић, 1868: 37]). Овај језик се, дакле, и даље учи у основним школама и то учење се превасходно базира на читању, као и раније.

Промена се догађа доношењем наставног плана и програма за шесторазредну основну школу 20. јула 1884. године, када је први пут издвојен *словенски језик* (термини *словенски језик* и *старословенски језик* су често погрешно употребљени у литератури као синоними термина *црквенословенски језик*) као посебан предмет. Учио се по два часа седмично у трећем и по један час седмично у четвртном разреду мушких школа [в. Петровић, 2003: 165]. На доношењу закона који је претходио овом наставном плану радило је Министарство просвете и вера Стојана Новаковића. Овај закон сматрао се најзначајнијим документом у реформисању система образовања у Србији [Петровић, 2003: 164]. Од овог периода па све до Првог светског рата црквенословенски језик постоји у основним школама, негде само у трећем [в. нпр. Миловановић, 2005: 315], а негде и у трећем и у четвртном разреду.

Између два светска рата из наставног плана и програма црквенословенски језик се избацује као посебан предмет. Од тада он постоји само у оквиру предмета *веронаука*, чија се настава у великој мери заснивала на учењу молитава, а молитве су, пак биле на црквенословенском језику. Овакво стање остаје непромењено све до 1946. године, када новоуспостављени комунистички режим укида и веронауку као предмет у школама, а актом из 1945. године било је прописано: "Веронаука остаје као предмет у основној школи до даљег наређења, па се молитва може учити и читати на часовима веронауке" [в. Миловановић, 2005: 333].

Црквенословенски језик није враћен у основне школе. Веронаука је пак 2001. године враћена у наставни план и програм за основне школе, али су молитве којима се ђаци евентуално уче, преведене на савремени српски језик, тако да се не може више говорити ни о каквом присуству црквенословенског језика у основним школама.

Црквенословенски језик у средњим школама

Као почетак средњошколске наставе у Србији обично се узима 1808. година када је отворена Велика школа, коју је по жељи Карађорђа основао Иван Југовић. Ова школа почела је са радом 2. септембра. Затворена је због Другог српског устанка 1813. године, тако да, заправо, развојни процес средњошколске наставе у Србији датира из тридесетих година 19. века, након проглашења хатишерифа (1830), којим је Србија добила политичку аутономију и право да отвара своје школе [в. опширније Новитовић, 1940: 374-375; Ђорђевић, 1950: 16; Дамљановић, 2000: 57].

Прво сведочанство о учењу црквенословенског језика у гимназијама налазимо у наставном програму за гимназије, који је издало Попечитељство просвешченија 26. септембра 1838. године. Учила се граматика овог језика, напоредо са српском граматиком и синтаксом [в. Ђорђевић, 1950: 43].

Законом из 1853. године, када је гимназија продужена са шест на седам година (школовање у гимназијама у Србији тог времена варирало је од четири до

седам, касније и осам школских година, а четвороразредне гимназије су, законом из 1863. године, постале полугимназије), међу језике који су се проучавали (осим немачког) ушли су још и "јелински језик, црквено-словенски и француски" [Милићевић, 1868: 75]. Новим законима из 1863. године гимназија се опет скраћује на шест година и третира се као припремна школа за студије. Из наставног плана избачен је грчки језик, а старословенски се учи само у трећем разреду, и то због припреме ученика за наставак школовања у богословији [Дамљановић, 2000: 59].

Измене у Закону о устројству гимназија уследиле су 1886. године. Образовање постаје осморазредно. У складу са овим законом, 1888. године донет је и нови наставни план и програм. Према његовој садржини, гимназија као средња школа постала је општеобразовна. Црквенословенски језик се тада учио у петом и шестом разреду по два часа седмично.

За све то време, у гимназијама је постојао предмет *Наука хришћанска*, у чијим је наставним садржајима било заступљено пасивно учење црквенословенског језика, кроз учење молитава. По наставном плану и програму из 1888. године *Наука хришћанска* учила се у прва четири разреда по два часа недељно [в. Петровић, 2003: 201].

Осим у гимназијама и, наравно, богословијама, црквенословенски језик није се учио као посебан предмет у средњим школама. У неким средњим стручним школама у Србији [нпр. Трговачка школа у Крагујевцу, в. Петровић, 2003: 213-214] није се више учио ни предмет *Наука хришћанска*, премда је у већини ипак постојао све до половине 20. века.

Богословије

Једна од првих средњих школа уопште у Србији била је Богословија у Београду, отворена најпре 1810. године, затим због устанка затворена, након чега је поново отворена 1836. године. У почетку је функционисала као једногодишња школа, све до 1844. године, када је постала четворогодишња. Иако је била црквена установа, у њој се нису образовали искључиво свештенослужитељи, већ и будући учитељи. Касније, законом о Богословији од 11. јануара 1896. године школа је постала државна стручна школа и добила је назив Богословија Светог Саве. Образовни систем Богословије укључивао је свакако учење црквенословенског језика, како у општеобразовним, гимназијским разредима, тако и у каснијим – уже стручним. И у оквиру других предмета изучавали су се неки аспекти црквенословенског језика. Посебно је *Црквено појање* захтевало знања из фонетике овог језика. Потребу за оваквим знањем код ученика нарочито је имао у виду Стеван Мокрањац, који је оставио сведочанство о томе да је 1902/03. школске године у четвртном разреду предавао на часовима црквеног појања и теоријски део: О образовању вокала и консонаната у српском и црквенословенском језику [опширније в. Радовић, 2005:18-23].

И остале српске богословије, које су се углавном оснивале у другој половини XIX века, биле су богословско-учитељске школе. На пример, на Цетињу је званично отворена Богословија 1869. године, а 1876/78. године постала је Богословско-учитељска школа [в. Радовић, 2005: 38]. Богословија у Призрену отворена је 1871. године, а постала је Богословско-учитељска шестогодишња школа 1890/91. [в. Радовић, 2005: 56]. Црквенословенски језик је и у овим богословијама постојао као посебан предмет и у разредима у којима се стицало само опште образовање. Дакле, учили су га не само будући свештенослужитељи већ и будући просветни радници. О

значају црквенословенског језика за будуће учитеље сведочи и правилник о полагању учитељског испита из Црквеног појања (1895). Теоријски део овог испита на првом месту је подразумевао познавање црквенословенског језика ради тумачења црквених песама ученицима, а на практичном делу испита, такође на првом месту, захтевало се правилно читање на овом језику [в. Радовић, 2005: 188-189]. Ипак, ради се само о савладавању читања и превођења најосновнијих молитава и песама (на практичном делу испита превођење се чак није ни тражило!), тако да се не може говорити о дубљем и систематском изучавању и познавању црквенословенског језика код учитеља. Ипак, основна знања о црквенословенском језику некадашњи учитељи могли су да пренесу својим ученицима. За учитеље тог времена иначе је било обавезно, према закону Краљевине Србије (који је касније владао извесно време и у новоствореној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца), да иду недељом и већим празницима у храм на богослужење и да поју за певницом.

Богословско-учитељске школе као такве постојале су до двадесетих година XX века. Паралелно са њима, од друге половине XIX века постојале су и (само) учитељске школе. Закон из 1929. године сведочи о томе да су богословије, богословско-учитељске и остале верске школе других конфесија биле у надлежности Министарства просвете [Службене новине Краљевине Југославије, 1929]. Пре тога, од 1919. године, њима је руководило Министарство вера. Ове промене још увек нису битно утицале на наставни план и програм. Што се тиче језика, интересантно је да је и латински, а посебно грчки, био изучаван у то време у више школских година него црквенословенски језик [в. Радовић, 2005: 70; 115].

Из познатих историјских разлога, након Другог светског рата значај богословија у образовању и просветном систему Србије је маргинализован и потцењен. Од учитеља се више не тражи знање црквенословенског језика, тако да овај језик, од тада до данас, уче само будући свештеници и теолози.

Данас се црквенословенски језик у богословијама, према важећим наставним плановима и програмима, учи током четири године школовања, по два часа седмично (70 часова годишње). За разлику од прве трећине XX века, дато му је више простора у настави него грчком и латинском језику, који се уче две, односно једну школску годину. Поред изучавања фонетике, графије, ортографије и граматике (морфологије и синтаксе), данас се на часовима црквенословенског језика уче и основе лексикологије, лексикографије, лингвокултурологије и теорије превођења.

Било је веома успешних и запамћених предавача црквенословенског језика, чији су плодови рада и педагошког искуства у новије време сабрани и допуњени у уџбенику протојереја професора Славка Љ. Зорице *Основи црквенословенског језика (са кратким освртом на историју и палеографију старословенског језика)*. Овај уџбеник испунио је ауторова очекивања и жеље да учини једнообразном наставу црквенословенског језика у свим богословијама [опширније в. Кончаревић - Миодраг, 1999: 125-126].

Црквенословенски језик у високошколским установама

До 1838. године није постојала високошколска установа у Србији. Те године је у Крагујевцу у саставу гимназије основан *Лицеј*. Од 1839/1840. школске године он постаје самостална виша школа, а 1841. пресељава се у Београд. Из већ поменутог *Устројенија јавног училиштног наставленија* видимо да су се у *Лицеуму* предавале "науке философијске и правословне, као и друге овима сродне или спомагателне" [Љушић, 1988: 209]. Од прве године наставни план и програм укључивао је предмет

Толкованије евангелија, а од 1844. на другој години се проучавала *Филологија словенска* у философском одељењу [в. Милићевић, 1868: 114]. Ово одељење имало је као посебан предмет и *Науку христијанску* [в. Љушић, 1988: 281]. Настава наведених предмета била је прожета учењем бар неких аспеката црквенословенског језика, будући да је у то време црквенословенски још увек био једини богослужбени језик. Осим тога, ученици су били у живом контакту са овим језиком и на самим богослужењима, јер је њихово присуство на њима било обавезно и улазило је у сведочанство, тј. оцену о годишњем успеху ученика: "Недељом на поученија христијанска, а такође недељом и празником на богослуженије вообште су прилежно долазили" [Љушић, 1988: 236, 237, 238, 266, 267].

Током 1863. године усвојено је више школских закона који уносе низ новина у школски систем земље. *Лицеј* је прерастао у *Велику школу* и као такав постојао до 1905. године. За образовање женске деце отворена је Виша женска школа. У овој школи није се учио црквенословенски језик, али је у наставном плану за прва четири разреда било предвиђено учење предмета *Наука хришћанска* [Милићевић, 1868: 7].

Почетком XX века *Велика школа* прераста у Универзитет. Од свих високошколских установа од тада до данас црквенословенски језик као посебан предмет постоји само на Богословском факултету [о историји наставних програма, предавача и уџбеника в. Кончаревић – Миодраг, 1999: 119-128]. У данашњем богословском високом образовању (од 2003. године) овај језик заступљен је у настави са четири часа седмично у прва два семестра (100 часова годишње). Поред високе, у Београду постоји и виша богословска школа (Богословско-катихетски институт). У њој се црквенословенски језик учи током две године школовања – по два часа седмично (50 часова годишње) [опширније о концепцији ових часова в. Кончаревић, 2005: 157].

Закључак

Овај кратак хронолошки преглед заступљености црквенословенског језика у образовном систему Србије показује нам да је настава овог језика била условљена друштвено-историјским приликама и државним уређењем које се често мењало.

Школе осамнаестог века у Србији биле су већином школе у којима се настава (заснована највећим делом на читању) одвијала на црквенословенском језику. Први уџбеници били су на овом језику, тако да је он одиграо велику улогу у подстицању на оснивање првих званичних државних школа у Србији почетком XIX века.

Иако се током XIX века све више у настави примењује српски језик, црквенословенски је и даље заступљен у великој мери и на њега се гледа као на врло значајног из више разлога. О томе нам најбоље говори следеће мишљење: "Знање црквенословенског језика се сматра потребним да би ученици могли да разумију молитве и црквене пјесме и да би се помоћу тога стварала узајамна веза између цркве, школе и јединства читавог словенства" [Пејовић, 1971: 71].

Друштвено-политичке и државне промене у XX веку (оснивање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевине Југославије, а затим владавина комунизма) одразиле су се и на став према црквенословенском језику и његову заступљеност у настави. Осим што више није постојао као посебан предмет ван богословија и Богословског факултета, ученици губе контакт са њим најпре 1926. године укидањем *Црквеног појања* у основним и учитељским школама, а касније (после Другог светског рата) и укидањем *Веронауке*.

Нове друштвено-политичке прилике након периода владавине комунизма донеле су и другачија стремљења и интересовања на историјско-духовном плану, нарочито млађег нараштаја. У храмовима је присутно приметно више људи него раније и тиме је повећана потреба за разумевањем језика на коме се богослужи, а то је у највећој мери и даље црквенословенски језик.

Због тога, као и због несумњиво великог значаја црквенословенског језика у историји српског националног школства, сматрамо да би упознавање са основама овог језика требало да буде део наставних планова не само у богословијама већ и у другим школама, првенствено школама које пружају филолошко и класично образовање.

ЛИТЕРАТУРА

Грујић 1908. - Р. Грујић - *Српске школе у Београдско-карловачкој митрополији*, Нова штампарија "Давидовић", Београд, 1908.

Дамљановић 2000. - Д. Дамљановић, *Руски језик у Србији (уџбеници до 1941. године)*. Филозофски факултет, Београд 2000, 310. с.

Ђорђевић 1950. - Ж. С. Ђорђевић, *Школе и просвета у Србији 1700-1850*, Знање, Предузеће за уџбенике Народне Републике Србије, Београд, 1950 95. с.

Кончаревић – Миодраг 1999. – К. Кончаревић, П. Миодраг, *О изучавању руског и црквенословенског језика у духовним школама Српске православне цркве (о 150-годишњици увођења наставе руског језика у Србији)*. Богословље, Београд 1999, 1-2, 119-128.

Кончаревић 2005. – К. Кончаревић, *Ка новој концепцији наставе црквенословенског језика (теоријске основе и курикуларне иновације)*, Годишњак Православног богословског факултета "Св. Василије Острошки" Универзитета у Источном Сарајеву, Фоча 2005, 4, с. 157-171.

Љушић 1988. - Р. Љушић прир., *ЛИЦЕЈ (1838-1863). Зборник докумената*. Савремена администрација, Београд 1988, 354. с.

Милићевић 1868. - М. Ђ. Милићевић, *Школе у Србији од почетка овога века до краја школске 1867. године*, Државна штампарија, Београд 1868. 135. с.

Миловановић 2005. - М. Миловановић, *Доње Јарушице, Борци, Бурђево (села у Доњој Лепеници)*, Културно-просветна заједница Србије, Крагујевац, 2005 726. с.

Новитовић 1940. – Ј. Новитовић, *Средња настава и средње школе у Србији и Јужној Србији*, Гласник југословенског професорског друштва, Београд 1945, књ. 20, св. 5, стр. 371-380.

Пејовић 1971. - Ђ. Д. Пејовић, *Развитак просвјете и културе у Црној Гори 1852-1916*. Обод, Цетиње 1971, 412. с.

Петровић 2003. - М. Петровић, *Школе и просвета Шумадије у XIX веку*, Јефимија, Крагујевац, 2003, 230 с.

Пипер 2006. – П. Пипер, *Двеста осамдесет година руског језика у српским школама*. Славистика, Београд 2006, 10, с. 17-24.

Радовић 2005. – Б. Радовић, *Настава и методика наставе српског народног црквеног појања 1918-1941 године*, Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд 2005, 298. с.

Службене новине Краљевине Југославије, 1929. - *Закон о уређењу Врховне државне управе*. Службене новине Краљевине Југославије бр. 78 од 3. априла 1929. године.

Ružica Bajić
Nataša Vulović

CHURCH-SLAVONIC LANGUAGE IN SERBIAN EDUCATION SYSTEM

This paper discusses the presence of the Church Slavonic Language in Serbian schools, from its emergence in the eighteenth century, up to the present day. Apart from being the official language of service in the Serbian Orthodox Church, this language has tremendous importance to Serbian culture and education. In the first schools in Vojvodina this was the language in which lectures of the time were given. Then it appeared in some schools as a separate course, while elements of this language were subsequently taught within the courses *Christian Science* or *Religious Science* and *Church Chanting*. Since the cancellation of this course in state schools, the Church Slavonic Language has been studied only in seminaries and divinity colleges.

плѣтъ въ ѿрочѣннѣ. у нечюта
 ют евоушенъ кѣжѣмъшебрага :
 нны гла. н. саллогла на :

1 Прѣщесе браннѣ плѣтъ сеын.
 постчнмъсѣхъво. разрарѣ
 шнмъвсаисевоузъ беззаконна
 развръѣльстръпльчъма
 нбутьныхъ прѣннъвсакопнѣ
 мнѣ беззаконнѣ растръдиль.
 даднмъ алыуоушнмъхлѣбъ.
 ннщекннарнкъвсѣдѣльвѣмъ.
 дапркмелъсѣхъавелнуматъ.
 сля. нннѣ. бо. гла. н

Унтѣмъдѣсловоудвѣн. бавышь
 наголтнмънпѣчнсемамъ :
 прѣ. вѣрь. гла. з. не ѿвращнлв
 цагъвоигоѿѿтроисагъвоиго
 спсѣннѣтъвои кѣе прнкътъла
 попрѣолякѣ. (тра. вѣтѣоуна. гла. н.
 саллогла. рѣцнлюдащн
 11 Тридѣтѣсѣчнстнмъсѣбраннѣ.
 мѣстчннѣмъннщѣдрѣтамн
 шннщнмъ. не трѣтѣоуищѣнн
 ѿвѣнчѣющѣнашеговѣгодѣвѣ

IV